

Založení Národohospodářského ústavu při České akademii a úkoly, které mu přisuzovali jeho zakladatelé, musejí býti právě tak jako u všelikého jiného zařízení veřejného chápány z poměrův a myšlenkových proudů doby, v nichž vznikly.

Asi od polovice let devadesátých počíná u nás živější, praktický i theoretický, ruch národohospodářský. Tehdejší obě veliké pražské výstavy, Zemská jubilejní výstava v Praze r. 1891 a Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895, obě na venek skvělé, zavdávaly lidem národohospodářsky myslícím podnět k starostlivým úvahám. Jubilejní výstava zdařila se přes to, že po rozbití vídeňských vyrovnacích úmluv českoněmeckých z roku 1890 většina německých závodů — až na některé velké německé firmy hutnické, strojnické a textilní — účastenství odřekla, avšak „umělecké, školské, národopisné poklady té výstavy ve spojení s pěknými výstavkami velkostatkův a skvělými ukázkami z průmyslu zemědělského jen velmi střízlivým očím nedovedly zastříti mezery a slabosti českého vývoje“, za kulturními pokroky našimi, za vynálezy a kouzly naší techniky zjevovala se „obluda nepodnikavosti“, česká umělost a píle pracující za skrovnou mzdu k obohacování cizího kapitálu průmyslového a obchodního. Na vý-

stavišti mluvilo se o praktickém patriotismu hospodářském, jehož se má výstava státi východiskem, i nejstřízlivější listy hlásaly opanování domácího trhu, k exportu českých výrobků za hranice založen Vývozní spolek pro Čechy, Moravu a Slezsko.¹⁾ Národopisná výstava svým nad očekávání šťastným průběhem poskytla pak sice posily optimistickým náladám v národě, ale soudnější hlavy tím více nutila přemýšlet o celém a tedy i hospodářském stavu národa.²⁾ Vedle očividných nyní a trpce pocítovaných mezer našeho zastoupení ve velkoprámyslu a velkoobchodě byly to jednak útisky českých menšin, které právě v té době, mezi punktačními zápasy a po nich, nabývaly krutosti všecek lid český pobuřující,³⁾ jednak obecné neúspěchy české politiky na sněmu i na říšské radě, které rostoucí měrou obracely pozornost k hospodářským poměrům českého národa.

Na vyklizování českých úředníků ze smíšených krajů, vypovídání českých dělníků z bytu i z práce, aby odstrašení byli od posílání dětí do českých škol, od účasti v českých spolcích, na zabráňování českým prodávacům v přístupu na německé trhy, šíření varovných adresářův a pod. odpovídal český lid tu a tam odvetným bojkotem německých výrobcův a obchodníků, kterým zvláště na Moravě dobyto některých cenných úspěchův, a politická persekuce národnostní význam emancipačního ruchu hospodářského jen ještě zesilovala.

Cítilo se však, že k požadavku odběratelské ochoty českého spotřebitelstva nutně musí se pojit snaha o pozitivní hospodářské, zejm. průmyslové a obchodní, povznesení českého národa, i množily se

hlasy a vznikaly organizace k cíli tomu směřující, theoreticky i prakticky mělo býti pracováno k hospodářskému pokroku národa.

Roku 1894 počala starobylá pražská Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách téměř po 20 letech opět vydávati vlastní časopisecký orgán „Nové zprávy“, a po jeho zániku rokem 1896 jakožto nový svůj orgán „Obzor národohospodářský“. Týmž rokem staročeský denník „Hlas Národa“, který po odvrácení se národa od staročeské politiky rozšířil svou národohospodářskou rubriku, opětovně jal se hlásati rozšíření Palackého hesla „Svůj k svému“ i na pole hospodářské a za vedení Bráfova snažil se každodenními úvahami o otázkách průmyslových, zemědělských, obchodních, finančních a sociálněpolitických „buditi zájem veřejnosti české pro práci o rozvoj a zmohutnění hospodářské síly národa, nejbezpečnějšího to základu úspěchů politických“, dav tomu později i zevní výraz tím, že část národohospodářská stavěna v popředí listu, a účinkem jeho i jiné české denníky horlivěji než dříve obracely zřetel k věcem národohospodářským. Také jiné časopisy věnovaly hospodářským otázkám znovu stoupající pozornost a neostýcháno se mluvíti otevřeně o hospodářské naší inferioritě, zejm. v oboru velkopřůmyslu a velkoobchodu.⁴⁾

R. 1894 dr. Cyril Horáček v bystrém anonymním spisku „Naše hospodářské nedostatky“⁵⁾ podal jakousi sumární hospodářskou bilanci českého národa, nástin vlivu hospodářské slabosti naší na uskutečňování našich požadavků politických i cest, jimiž

bychom se měli domáhati svého zmohutnění hospodářského a tím i politického.

K podnětu výkonného výboru moravské strany lidové konal se dne 13. října 1895 v Praze český „sjezd národohospodářský“, který měl „pojednati o dosahu a výsledcích národopisné výstavy v ohledu národohospodářském, podati přehled dosavadního působení národohospodářského v národě českém, pojednati o některých do toho oboru spadajících časových otázkách a učiniti kroky k trvalé organizaci národohospodářské pro země koruny české“, jehož výsledkem bylo však pouze zřízení „České společnosti národohospodářské pro Čechy, Moravu a Slezsko“ s úkolem šířiti národohospodářské vědomosti, poznávati hospodářské poměry českého národa a prováděti všelikou jinou poučovací a povzbuzovací činnost k povznesení českého lidu po stránce hospodářské; organisování velkého, po všech českých vlastech rozčleněného útvaru, který by „prakticky zasahoval do hospodářské činnosti veškerých vrstev“, jak bylo též žádáno, bylo přípravným výborem odmítnuto, jelikož „dnes pro uskutečnění podobného úkolu není podmínek“. Česká společnost národohospodářská vypsala nedlouho po svém ustavení se cenu na nejlepší leták, který by pojednal o příčinách našich hospodářských neúspěchův,⁶⁾ a v r. 1900 vydala jako druhý sešit svých publikací Gruberovo pojednání „Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých“ o tom, do jaké míry mohou a mají určovati člověka při jeho konání hospodářském city a snahy národnostní.⁷⁾

Vůdcem českého všeho ideového hnutí národo-

hospodářského, proudícího nejen s universitních stolic, nýbrž i z českého úřednictva zemského výboru, českých obchodních komor, městské spořitelny, z Průmyslové Jednoty a j., byl prof. Dr. Albín Bráf. Přes různá životní povolání, různé světové názory i sociálněpolitické směry a přes různá přesvědčení politická slučovala všechny téměř mladší české theoretické pracovníky národohospodářské v jakousi českou národohospodářskou školu Bráfovou idea českého buditelství národohospodářského,⁸⁾ Brádem v posledních asi patnácti letech jeho života v nesčetných téměř jeho časopiseckých článcích, brožurách, přednáškách atd. vytrvale a soustavně hlášána.⁹⁾

Základní ideou, která Bráfovi tanula na mysli a z níž vzešel i projekt Národohospodářského ústavu při České akademii, bylo, že český národ celým historickým vývojem hospodářským i politickým v Rakousku, zejm. od války třicetileté, opozdil se poměrně k svým německým krajanům v samostatném podnikatelství vyššího slohu, zvláště v oborech velkoprámyslu a velkoobchodu.

Za příkladem Francie a Anglie také Rakousko od konce století 17. a zejména za Marie Terezie a Josefa II. ovládáno bylo ideami merkantilistickými, že podkladem blahobytu státu jest co možná husté zalidnění a co největší množství zlata a stříbra ve státě, a také Rakousko tudíž všemožně přičiňovalo se o to, aby země byla nezávislá na cizím přívozu a naopak aby spíše sama co nejvíce mohla vyvážeti. A sice vyvážeti tovary, za které lze obdržeti více drahého kovu nežli za suroviny a jejichž výroba dává lidem výdělek a tím podnět k rozpínavosti a ke vzrůstu

populace. Vyvážet mohl a může však jen průmysl velký, nikoliv drobné řemeslo, telidy nadto technicky, hmotně i morálně zbídačelé a zbahnělé. Stát, který teprve tehdy si uvědomil, že musí plniti jisté úkoly i na poli hospodářském, že má dávatí směr životu hospodářskému, podporovati a povzbuzovati slibná odvětví výroby a obchodu, jal se všemožně podněcovati vznik velkopřůmyslu a velkoobchodu.

Za silné počáteční účasti samého státu a vrchností světských i duchovních i za hotového přívalu průmyslníkův a obchodníkův a nadaných a zručných dělníků z ciziny, jimž poskytováno osvobození od vojenské povinnosti a od daní i jiné výsady a výhody — zejm. i tolerance náboženská — vznikaly tu nové velkozávody průmyslové a počínal rozmach zahraniční tržby, u jichž reprezentantů soustřeďoval se nyní kapitál i společenská moc, bývalé privilegované stavy rodové nemajíce stejné schopnosti a zdatnosti podnikatelské po stránce hmotné dílem upadaly, dílem alespoň nedovedly zachovati stejný krok s novou aristokracií průmyslovou a peněžní.¹⁰⁾

V Rakousku a v Čechách celý tento společenský vývoj, událost nedostižné důležitosti společensko-historické, udál se v době našeho nejtěžšího úpadku národního a proti nám. Co zbylo tehdy z našeho národa po germanisačním díle XVIII. století, byla početná služebná kasta, kterou se nepodařilo poněmčiti ne pro nějaké silné uvědomění národní — to rozdmýchali teprv naši buditelé — nýbrž pro silnou jazykovou setrvačnost, která se nemohla přizpůsobovati

jazyku vládnoucích tříd, a zatím co u Němců vystupovaly nově silné individuality v čele nových podnikův a vznikaly nové vyšší a zámožnější třídy společenské, prováděli čeští buditelé první kroky národního obrození. U nás ideální snahy obrozené, péče vlastencův o oživení české historie, zvelebení jazyka, stvoření nové literatury, u Němců pokrok hmotný, národnostní protiva stává se i protivou hospodářskou, především od této doby mají české kraje ráz převahou agrární, německé průmyslový. Kdokoli pak z našich pronikal do vyšších tříd průmyslových, vstupoval v německé prostředí, které jej odnárodňovalo, přizpůsoboval se i svými politickými názory a národními snahami k těm společenským vrstvám, ku kterým se byl povznesl svou zdatností podnikatelskou.

To mělo v zápětí jednostrannost našeho společenského vývoje. Společnost česká počátkem století XIX. jest torsem, je tu pouze „lid cháloupek a řemeslnických dílen“, český sedlák i řemeslník, tišněný národně i sociálně, spatřoval společenské povznesení svých, nejschopnějších synů nikoli v samostatném podnikání průmyslovém a obchodním, nýbrž v kariéře kněžské, úřednické a učitelské; byly doby, kdy takměř půl Rakouska bylo osázeno českými úředníky. Ani tento sociální vzestup ze třídy řemeslnictva a rolnictva ve vrstvu závislé inteligence nebyl sice bez příznivého vlivu na postup národního díla obrozeného, bylo však v něm přece i nebezpečí, že v národě českém rozmůže se hypertrofie učených povolání, zatím co současně v německých krajinách průmyslových synové stávali se podnikateli po otcích a

z bohatnoucích průmyslníků stávali se zakladatelé nových městských rodů patricijských nebo nové šlechty peněžní.

R. 1848 sice vlastenci čeští, poprvé, řádně si uvědomili potřebu hospodářského posílení českého národa a poznání to stále vzrůstalo i později, soustavné činnosti v tom směru dosud však nebylo. České národní hospodářství učinilo od r. 1850 v přemnoha směrech nepopíratelné veliké pokroky, avšak přece jsme zvláště ve velkopřůmyslu a ve velkoobchodě stále pozadu za Němci v zemích českých, třeba bychom byli prvními přede všemi ostatními národy v Rakousku.

Tato různost průmyslového vývoje účinkuje i na populační poměry. Protože zemědělství dílem nevyžaduje tolik pracovních sil jako dříve, dílem pak neposkytuje jim tak příznivých podmínek výdělkových jako průmysl, stala se jevištěm populačního soustředování v Čechách výhradně, vyjímajíc Prahu s okolím, Plzeň a Budějovice, oblast německá, do německých krajín stěhují se přebytečné živly našeho venkova, tvoříce v nich menšiny tísněné a znásilňované. Podle Bráfova mínění s neobvyklou ostrostí formulovaného jenom choré hlavy mohly „ve hrozné nutnosti, jež šťve českého člověka z oblasti naší národní, aby si hledal zaměstnání a výživu v krajích cizích“, spatřovati nějakou politicky slibnou expanzi — vpravdě jest ona „nejtěžším a nevyvratitelným svědectvím naší slabosti uprostřed národů všestranně mohutnicích.“¹¹⁾

V té naší hospodářské opozdilosti, kterou jsme si v plném dosahu ujasnili vlastně teprv při jubilejní

výstavě roku 1891 — snad nejdůležitější prý to její výsledek — a ještě více při národopisné r. 1895, shledávali Bráf a za jeho hlavně příkladem i jiní též vlastní příčinu našich neúspěchů politických. V Grillparzerově dramatu „Krále Otokara štěstí a skon“ — uvádí názorně Bráf v Listech politického kacíře¹²⁾ — král v odpověď na výčitky českých pánů, že nadržuje Němcům, ukazuje jim nádherné roucho své i zbroj a táže se: „umíte vy to robit v zemi své?“ Dnes kdyby se kdo rozhlížel po našich skladech velkoměstských a výstavách, viděl by hojnost a pestrou tvářnost výrobkův od nejvzácnějších až k nejobecnějším výrobkům hromadné produkce, viděl by zemi, kterou v pokročilé výrobnosti nemnoho jiných předčí. Kdyby se však dále otázel Čecha jako zástupce většiny obyvatelstva země, je-li z českých rukou šat, pohodlí, ozdoba bytu, stroje v dílnách se pohybující, „tu by plná pravda byla trudným přiznáním“. Uprostřed sídel českých a v samém středu země velkozávody německé předčí počtem i rozsahem české; obchodní komory v Čechách, Moravě a Slezsku jsou ne-li docela, tedy alespoň v oborech velkopřůmyslových německé, v úrazových pojišťovnách není jediného podnikatelského zástupce skupin průmyslových, české odborné školství, průmyslové i obchodní, vychovává v chovancích svých napořád velikou převahou jen živly určené k námezdnictví. A kdyby nyní tím dojmem proniknut, obrátil zraky své k ostatnímu životu českému, „kdyby těmi obrazy naplněn počal zkoumati na příklad osudy národních a politických snah našich ve sborech zákonodárných, snad by lépe než z desíti Čechů jeden pochopil tak mnohý nezdar náš, snad by i tomu lépe

porozuměl, proč mohla tak mnohá ústa posupně upírat národu našemu rovnocennost! Ličme si to a vymlouvejme jak chceme, mluvyne co mluvyne, dokud ten ohromný rozdíl hospodářské moci panuje mezi národnostmi této země, dotud jest a zůstane zdrojem naší nevyhnutelné malomoci, dotud v ní bude nejhlavnější vysvětlení neúspěchů politických, které my připisujeme tak rádi zjevům jiným, chabosti politiku nebo vrtkavosti a nepřízni mocných.“ A dále praví v témž spisku: „Slovo o nadřezování Němcům vládami dávno už není pravdivo, rozumí-li se jím, že se přáním německým vyhovuje více než našim z pouhé zvláštní sympatie nebo z pouhé tradičně zaujatosti. Ne přáním, ale tlaku moci nastrádané a stále udržované i množené.“¹³⁾

„Bez hospodářské síly žádná politická moc, bez politické a hospodářské síly žádná zabezpečená moc kulturní,“ napsal Bráf již r. 1898. Stojí-li v Písmě, že nejen chlebem živ jest člověk, ale také slovem božím, „pro naše národní dílo obrozovací platiti musí spíše rada opačná.“¹⁴⁾

Co chceme? Cítíme — řekl Bráf dne 25. listopadu 1902 na schůzi Spolku českých textilníků v Praze — že se v našem národním životě cosi opomíjelo: hospodářská práce. Chceme nyní napravovati.

Chceme zachovati národu svému každou píď země a každého příslušníka, chceme uživití všechny své lidi doma tím, že chceme svojí výrobou a svým obchodem ukojovati v mezích, výrobními činiteli, které jsou nám po ruce, daných všechny potřeby svých spolupříslušníků národních, chceme odstraniti ten stav, za kterého dovážíme do svého území cizí

výrobky a vypuzujeme z něho nejcennější podklad hospodaření a veškeré kultury, lidí.^{14a)}

Je tedy potřeba napravit to, co v našem hospodářském vývoji zanedbala doba minulá. Bráf formuloval to jakožto třetí, poslední a nejdůležitější i nejtěžší období našeho národního obrození. Po probuzení nejprve literárním a jazykovém a později od r. 1848 i politickém nastává nyní další, třetí období českého obrození národohospodářského, které teprv vlastně počíná, „jest doposud více tužbou než skutkem, více přáním než reálním dějem.“ Nastává potřeba postarat se o to, aby se dokonale provedl proces vyrůstání hospodářsky silných osobností u nás a aby bylo možno českého člověka uživiti na české půdě. V těchto svých snahách nemůžeme se dovolávat ani zákonodárství ani správy státní, i jsme odkázáni na svépomoc.

Dvojího pak jest zde potřebí pozitivního českého vlastenectví hospodářského: Především máme povinnost národně hospodářské solidarity, odběratelské nálady nebo ochoty, která má českému produktu usnadniti jeho proniknutí naproti výrobkům cizím, musíme zkrátka dle slov Bráfových milovati český výrobek.

S druhé strany máme ještě naléhavější potřebu zakládání nových českých podniků průmyslových, a k tomu je potřebí, kromě kapitálu, i určitých odborných znalostí a podnikatelské schopnosti a čilosti, obchodnické obratnosti a hospodářské morálky našich výrobcův a obchodníků.

Bráf po obojí stránce problém v přechetných úvahách hleděl osvětliti a rozřešiti, lze přímo říci, že

řešení této palčivé národohospodářské otázky naši zabralo skoro výhradně publicistickou činnost jeho po víc než poslední desetiletí.

Pouhé „Svůj k svému“ nestačí. Panuje v něm živel číře negativní, přílišně citový a naprosto se jím nevyčerpává vše, čeho jest potřebí k opravdovému celkovému našemu zvelebení národohospodářskému, a snaha po jeho provádění vedla k pokusům ne vždy dosti správným a věcně promyšleným. Potřebí jest i povznesení české podnikavosti, lidí, kteří by nejen dovedli tvořiti majetek, nýbrž i výnosně ho upotřebiti, zejména v samostatném podnikání velkopřůmyslovém a velkoobchodním. Bráf vytýká zde s důrazem dvě základní hlediska: Předně, i když v této snaze běží v prvé řadě o hmotné stránky lidského života, vždy přece všechna péče hospodářská není leč nakonec prostředkem k dosažení vyšších obecných cílů kulturních. A dále, že i kdybychom tvořili o sobě národnostně jednotný stát a mohli pro svůj úkol dohánění a urychlení procesu svého národohospodářského rozvoje nasaditi i všechny prostředky své státní moci, jak to činili a i dnes ještě činí všichni státové svou hospodářskou opozdilost pocítující (dnes zejm. zase Uhry), neobešli bychom se bez spoléhání na přiměřenou aktivnost a hospodářskou energii těch, o jejichž povznesení běží — tím méně můžeme se tedy bez této aktivity a energie obejítí my, kteří pro své snahy po hospodářském povznesení nesmíme počítati leč na momenty vnitřní a mravní.

A právě těchto ctností hospodářské energie, čilosti, odvahy a vytrvalosti, samočinnosti a samozodpověd-

nosti se nám dosud nedostává. Od druhé polovice let 1890. Bráfa vždy více zaujímá otázka, v čem hledati kořen naší opozdilosti a menší čilosti podnikatelské. Ani prý tak v nějaké menší míře dovednosti a pokročilosti technické — máme dost výborných techniků, bohužel ve službách cizích — aniž zcela, jak se leckdy mysliło, v naší nemohoucnosti kapitálové — vždyť naše průmyslové a obchodní podnikání opožďuje se daleko i za možnostmi vzrůstem českého kapitálu již danými.¹⁵⁾ Ani ne konečně — dle názoru ještě rozšířenějšího — jako by nenáchylnost k podnikání tkvěla v samé naší povaze národní a jako by podnikatelské schopnosti byly dědičny a vrozeny. Dědičnost nelze pojímati jako nějaký slepý osud, fatalistická víra, že bychom podnikavost neměli „v krvi“, jest zmalátnující a pošetilá;¹⁶⁾ kdyby naše nedostatečná energie podnikatelská byla skutečně zděděná, bylo by s námi zle, zdárný rozmach umělecký, literární a vědecký by nás ještě nespasil. Avšak na štěstí netřeba věřiti v dědění podnikatelského smyslu a talentu — máme naopak „dokladů nesčetných o naprostém nedostatku podnikatelského ingenia u synů nejednoho vynikajícího podnikatele,“¹⁷⁾ naše nepodnikavost jest jen vypěstěná okolnostmi, tradicemi našeho života, a může býti odčiněna. Jest třeba „pěstovati smysl pro vlastnosti k podnikavosti potřebné již od školy obecné a měšťanské, i musí pěstění to jíti stále dál až do škol vyšších.“¹⁸⁾

Proto Bráf chtěl, ne aby „národní hospodářství“ bylo zavedeno již i do škol obecných, jak se to kdysi u nás hlásalo, nýbrž aby mezi články školních čítanek už ve vyšších stupních školy obecné byla s potřebnou

populárností a jednoduchostí vpravena jistá poučení pro praktický hospodářský život bezprostředně potřebná. Zejména škola měšťanská by však se mohla a měla státi mostem pro žáky do života praktického, do výrobních a obchodních povolání vstupující a k nim také (to je punctum saliens) více smyslu buditi, články v jejích čítankách by vedle poučení o dělbě práce a rozdělení hospodářských povolání, penězích a bankovkách, spořitelnách a záložnách, dopravních zřízeních, pojišťovnách a pod. musely míti jiný směr mravně výchovný, pomáhati buditi hospodářské ctnosti, jež nám scházejí.^{18a)}

V tomto směru především školy a zejm. akademie obchodní, nepoměrně víc než jiné školy odborné, např. průmyslové nebo zemědělské, mohou vykonati a vykonávají, a snahy příslušné dojíti mají vyvišení zřízením vysoké obchodní školy při pražské technice.

Ale — a tím přicházíme k základnímu učení Bráfovu a k základnímu úkolu, jež Bráf dal do vínku Národohospodářskému ústavu při České akademii — od školy a pouze od školy požadujeme a očekáváme pro podnikatelskou výchovu českého dorostu příliš mnoho. Škola, „poskytne vědomosti k podnikatelským úkolům potřebné, ona může mnoho přispěti k povzbuzení a ocenění podnikatelského smyslu atd. . . . Sílu vzdělání, soubor vědomostí, bez nichž nesnadno jednotlivec sebe nadanější dospěti může k váze a platnosti, může dáti jenom dobrý návod školský, dá aspoň bezpečněji a s menším risikem ztrát času a nákladu, než sebe horlivější tapání samoučné. I ducha přesnosti, pořádku a kázně poskytne dobrá škola. Ale sílu činného počínu a bystrého zužitkování příleži-

tosti, návyk čiperného postřehování konjunktur, soudného vážení cílů a prostředků — to a mnoho jiného dá pouze škola života, dá jen živé ustavičně nás obklopující, stále náš smysl určitým směrem vzrušující, naši bytost celou zaujímající prostředí. Nedostatek jeho, *faute de mieux*, chceme nahraditi učební síní, a to do značné míry spočívá na klamu. Proč vyrůstají nejsnáze v lůně průmyslových krajů velké podnikatelské talenty průmyslnické, proč obyčejně jen v ruchu obchodnických měst neb obchodnických populací nejlepší talenty obchodnické? Proto, že celé jejich okolí, v němž každodenně žijí, prosákne jejich bytostí, proto, že denně mluví k nim svou zvláštní řečí, vštěpuje jim směr svého myšlení a nazírání. To nám schází víc, než školství, které na pokročilých cizích vzorech jsouc založeno, není u nás špatné a koná své služby jak může.“¹⁹⁾

Schází nám zkrátka živě účinkující milieu, ovzduší, které by na našince již tak říkajíc od kolébky účinkovalo, jeho názorům, způsobům myšlení a cílům snažení dávalo určitý směr. „Průmyslové a obchodní talenty vyrůstají nejsnáze tam, kde již průmysl a obchod kvetou, kde rodiče, bratři, sousedé v něm se pohybují, jeho duchem bezděky jsou odkojováni...“ Podnikatelský smysl je květina, jež potřebuje určité půdy a dostatečné vláhy. Ty nedá jen škola a nemůže dáti. „Ale to všichni víme, co dělá výchování v nejširším toho slova smyslu, stálý styk s lidmi určitého směru myšlení a snažení, silný pud napodobení, zkrátka to, co se moderním názvem naznačuje jako „milieu“.

V národě, v kraji, v místě průmyslovém nejspíše

a nejsnáze a tedy i nejčteněji vyrůstají zase podnikatelské talenty. U národů, kteří nemají průmyslu, vývoj ten jde pomalu, proto namnoze bývají jim i cizinci pionýry v oboru tom. Ale přece vidíme, že se konečně vzmužují, že se průmyslového rozvoje do-
dělávají. Také zde platí staré přísloví *ce n'est que le premier pas qui coûte . . .*

Když překonány jsou počátky, když tu již následkem šťastných náhod a kromobyčejného svépomocného úsilí jednotlivců první bašty těch „milieu“ jsou, jdou další kroky snáze. Těžko říci, jsou-li již ty dostatečně mocné počátky u nás dosaženy. Každým způsobem vidí se potřeba nedostatek jaksi přirozeného milieu nahrazovati uměle. Myslíme na nový národní ústav dostatečnými prostředky vypravený, který by nadaným synům českým technicky a obchodnický vzdělaným pomocí vybraných konnexí cizozemských opatroval možnost pobytu delší dobu činně v středistích kvetoucích odvětví průmyslu a tržby a vssávali do sebe způsobem zralé vnímavosti přiměřeným, co okolí jejich domácí jim podati nemohlo a co oni pak mají mu vrátice se přinést. I velcí fabrikanti dávají své syny na praktický výcvik do míst takových, cítí význam toho zkušení. Jak důležité je, kde se má teprve křísit a budit.“²⁰⁾

A o něco dříve²¹⁾ vyslovuje se Bráf: „A protože už tak věci stojí, že hora nepůjde k Mohamedovi, musí on k hoře. Převahu ciziny naproti nám v příčině podnikatelských vlastností zmůžeme nejsnáze, když tam půjdeme, abychom jí odkoukali, čím nad nás vyniká, a z ní si přinesli zbraně, pomocí kterých můžeme proti ní účinněji podstoupiti zápas.“

Také „dorost náš obchodní“ má potřebí, aby „nezůstával za pecí, aby rovnou ze školy ihned si nesedál někam na podřízené služební místo. Bude potřebí více odvahy, která hledá zdokonalení na místech, kde vanou osvěžující vánky čilého počínu podnikatelského, kde živé příklady se staví před oči, kde celá prostředí dýší duchem iniciativy a samoodpovědnosti bystrých průkopníků života hospodářského. Bude potřebí našemu dorostu prostředí podobných vyhledávati také jinde, v cizině. Bude potřebí, aby nejlepší hlavy z našeho technického i obchodnického dorostu mohly přecházet více na ta místa, kde duch podnikatelský kvete a se rozvíjí, aby se ho nassáli vědomou snahou a přinesli ho zpět domů jako ovlažující rosu na nivy našeho hospodářského života.“^{21a)} I. k tomu v národě našem podává se nyní všem, kdož dovedou se vzhopiti a nad všední pohodlné dráhy povznést, pomocných prostředků, podpor mravních i hmotných. Potká-li se toto snažení se zdarem, vnese prý do národa více porozumění pro jeho národohospodářské úkoly, než může vnést sebe vřelejší a přesvědčivější domluva nás národohospodářských učitelů, kteří tyto úkoly již dávno hlásáme.

Bráfovým článkem z 21. prosince 1897 po prvé jasně byla již vyslovena myšlenka zřízení Národohospodářského ústavu v dnešní jeho podobě, pro niž byli získáni již i Dr. Fr. L. Rieger a Dr. Jos. Hlávka, a pro niž byla v odkazu továrníka Karla Riegra pohotově již alespoň část základního fondu.

Arci, sama myšlenka vysílání zdatných příslušníků českého průmyslového a obchodního dorostu

do ciziny, „aby hodně mnoho cizích zemí projíti a ve svém umění se jak náleží zdokonaliti a všechny novější vynálezy a pokroky jeho řádně poznati mohli“, jest původu mnohem staršího. Vyslovil ji Havlíček,²²⁾ totéž hlásal i Dr. Fr. L. Rieger, na českém sjezdu národohospodářském v Praze 1895 vyskytl se podnět, aby Česká národohospodářská společnost pojala do stanov též úkol dávati stipendia mladým lidem k cestování do ciziny se závazkem, že až se vrátí, budou pracovati v českých závědech, v anketě o nedostátcích obchodního školství v Československé obchodní akademii v Praze 1898 Dr. Gruber ukazoval na potřebu, „aby se strany akademie neb země, komory nebo státu systemisována byla stipendia, aby mohli býti vynikající absolventi vysíláni k delšímu pobytu v cizině, aby tam nabyli praxe.“²³⁾ U jiných národů vysílání mladých lidí do cizozemských středisk velkoobchodních a velkopřemyslových jest zjevem dávno již obvyklým, měvši mocnou oporu v soukmenovcích do ciziny se vystěhovávších a tam vynikajících hospodářských posic nabyvších, i byly také již známy obtíže, s nimiž právě tento způsob podnikatelského výcviku je spojen: vyslání mladí muži mají málo místních znalostí a zkušeností, stojí mnoho času a námah vprávit se do jazyka a zvyklosti lidu, hledí se na ně s nedůvěrou jako na budoucí konkurenty.^{23a)}

Nicméně novým jest u Bráfa theoreticky pojetí této činnosti jakožto součásti našeho obrozovacího procesu národohospodářského a praktický jednak co do účelu ně pouze pěstění technického pokroku, jaké měly povýtče na mysli návrhy starší, nýbrž ve

spojení s výchovnými prostředky pro vyšší úkoly podnikatelské, jednak přesné vybudování zvláštní svérázné organizace k tomu po způsobu akademií učeneckých neb uměleckých. V řadě článků, přednášek a brožur Bráf zevrubněji rozvíjel jednotlivé stránky a později celou strukturu ústavu jím navrženého.²⁴⁾ Ústav měl býti dovršením ústrojí našeho odborného školství podobným způsobem, jako Českou akademií dovršena byla budova našeho obecného ústrojí vzdělávacího,²⁵⁾ praktickým technikům by ústav mohl býti žádoucí „národní akademii techniky výkonné“ podobně, jako vědečtí badatelé přírodovědečtí a techničtí došli zastoupení v akademiích vědeckých.²⁶⁾

Své ideí podřídil Bráf vědomě i náčrt stanov Dr. Fr. L. Riegrem sdělaný.²⁷⁾ V svém vlastním návrhu stanov vynechal Bráf — nehledíc k ryze formálním předpisům, znamenajícím vlastně prostředky k cíli — z Riegrovy osnovy zejm. „povzbuzování ke zřízení spolků podnikatelských a jich podporování mravní a pokud možná i hmotné“, dále „znalecké zkoušení, odměňování a podporování k cíli uvedení do života nových vynálezů rodáků, kteříž výrobu statkův a jmění národního zvelebiti, blahobyt lidu rozšířiti a čest jména českého zvýšiti mohou“, konečně i vysílání do ciziny průmyslových dělníkův, „aby pracující v pokročilých závodech cizích způsobům práce vydatně se přiučili a takové doma zavedli“, z prostředků k dosahování úkolů nové „českonárodní průmyslové akademie“ pak vyloučil Bráf činnost publikační.

Jaké základní úkoly přisuzoval tedy Národohospodářskému ústavu ideový jeho původce Dr. Albin Bráf, které z bodů v čl. II. stanov²⁸⁾ jeho, po tolikých poradách s Hlávkou sdělaných, mají tvořiti základ jeho činnosti? Již ve výroční zprávě za rok 1916 jsme vytkli, že nemáme nebo dosud neznáme žádné „důvodové zprávy“ zakladatelů, žádné autentické interpretace stanov, ba ani žádného programového prohlášení nebo úvodního výkladu, jímž by se bylo alespoň v ustavující schůzi nového ústavu členům jeho zevrubněji vyložilo, v čem vlastně záleží právě poslání ústavu a jak si jeho zakladatelé představují postupný rozvoj jeho činnosti, když přece sotva bylo lze předpokládati, že by intence jeho zakladatelův přes několikaleté tiskem i slovem jich hlášení přesně i jen většině členů byly známy. K tomu ranná smrt Hlávkova a opětovné choroby Bráfovy i nepřítomnost jeho v Praze v posledních letech jeho života zabránily i tomu, aby alespoň delším osobním vůdčím jich obou působením v samém počátku činnosti Národohospodářského ústavu byli ji pro veřejnost i pro samo jeho členstvo definitivně a nesporně uvedli v koleje s jejich intencemi se shodující a vyloučili autoritativně jak cíle, tak prostředky, s jejich vlastními záměry se nesrovnávající.

Jsme tudíž v tom směru odkázáni

především na stručné znění stanov, Českou akademií dle osnovy Bráfovy a Hlávkovy usnesených, zejm. u srovnání s tím, co bylo do nich pojato a co vynecháno ze staršího, Bráfovi známého konceptu Riegrova, dále

na znění jednacího řádu, zejm. které směry sta-

tutární působnosti Národohospodářského ústavu v něm došly přesnějšího upravení, a konečně

na projevy Bráfovy v přednáškách a statích časopiseckých, na prvním místě v „Čechische Revue“ z ledna 1907.

Rozbor těchto pramenů vede pak k důsledkům následujícím:

Národohospodářský ústav naprosto nemá býti ústavem vědeckým, nýbrž právě naopak má sloužiti národohospodářskému zvelebování českého lidu ve směrech ryze praktických.²⁹⁾ Aby pak nadobro byla vyloučena všeliká pochybnost, že ústav přes své formální připojení k České akademii má zcela odlišné poslání a nemá svou činností jakkoliv s ní konkurovati, vyloučeny v protivě k Riegrovu konceptu stanov z přílišné opatrnosti výslovně všechny účely literární: „ústav kromě své výroční zprávy neuveřejňuje sám nic tiskem“ (čl. IV. stanov).³⁰⁾

Národohospodářský ústav nemá se dále oddávati ani nějaké pravidelné činnosti hospodářskopolitické, jakou provozují na př. obchodní a živnostenské komory, zemědělské rady a podobná zastupitelstva zájmová, nemá „vůči nim a podobným zájmovým zastupitelstvům tvořiti konkurenční ústav za daných poměrů zbytečný“. Z toho důvodu určeno, že bude dobrá zdání v oborech hospodářskopolitických podávati jen „k požádáním příslušným“ a jen „v záležitostech, jež se dotýkají obecného národohospodářského dobra státu i země“. Hospodářskopolitická činnost tedy nadobro sice nevyloučena, ústav ji však v rozumné a potřebné dělbě práce nemá „pokládati za pole své iniciativy“;³¹⁾ „má se zameziti, aby

nový ústav se nehonil o své újmě po hospodářské působnosti, tím méně aby se pachtil po populárních nějakých heslech sem spadajících“.³²⁾

Teprv dodatečně³³⁾ učiněna z tohoto obmezení hospodářskopolitické činnosti ústavu výjimka, že totiž Národohospodářský ústav bude „podávati příslušným místům návrhy na změny v organisaci učilišť důležitých pro odborné vzdělání v některé větvi výrobní neb obchodní techniky, na zřizování nových způsobů takových učilišť, anebo učitelských stolic i ústavů na vysokých školách a t. p.“ V tištěných pramenech nenalézáme odůvodnění této odchylky, snad smíme však vysvětlení hledati jednak v tom, že ústav měl dle četných projevů Bráfových tvořiti vlastně vyvrcholení odborné výchovy školské, i že si tedy měl zajistiti vliv na její úpravu bez ohledu na „požádání“ příslušných činitelů, jednak že historicky právě v té době Bráf literárně i prakticky zabýval se organizačními otázkami školskými; šloť tehdy o zařízení obchodních oddělení na některých vysokých školách technických, při němž Bráf jako vládní inspektor českých obchodních akademií vydatně spolupůsobil, o zřizování čtvrtých ročníků při školách měšťanských, o úpravu národohospodářského vyučování na školách zemědělských a j.³⁴⁾

Rovněž teprv dodatečně vřaděno mezi hlavní směry působnosti Národohospodářského ústavu „poradati poučné výklady jednotlivé neb řadové o předmětech, jež se týkají jednotlivých nebo všech odvětví techniky výrobní a obchodní“ (čl. II. bod 6.).³⁵⁾

Konečně určeno (čl. IV.), že ústav „neúčastní se též hmotnými podporami ani subskripcemi závodních

podílů (akcií a t. p.) na jakýchkoliv podnikcích výrobních neb obchodních“, kdežto Riegrova osnova v jistých případech hmotné podpory k realizaci nových vynálezů, podniků a pod. připouštěla.

Obmezení v hospodářskopolitické, literární a j. působnosti měla za účel, aby Národohospodářský ústav „předem zůstal věren svému hlavnímu úkolu, pro který jest zřízen a který u nás svého zvláštního národního orgánu ještě dosud nemá.“³⁶⁾ Tento hlavní a podstatný úkol má tvořiti působnost vymezená pod č. 1.—3. čl. II. stanov,³⁷⁾ dle pozdějšího projevu³⁸⁾ působnost dle čís. 2.—3. stanov, nebo ještě později³⁹⁾ „v účelích technického povznesení a ve zjednání příležitostí k vytvoření schopnosti pro podnikatelské úkoly vyššího slohu“, a tedy „nikoliv pěstění technického pokroku o sobě, nýbrž ve spojení s výchovnými prostředky, v mocenském obvodu korporace odborníků jsoucími, pro vyšší úkoly podnikatelské a s účelem záměrného působení ke znenáhle korektuře jednostrannosti sociálního vývoje našeho národa — to jest ona zvláštní stránka úkolu nového ústavu, kterou se tento rozeznává od svých historických předchůdců na domácí půdě“, od bývalé Vlasteneckohospodářské společnosti a od Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách.

Snad až v nadbytku bylo šhora projevy Bráfovými prokázáno, že nejvlastnějším, ně-li výhradním cílem Národohospodářského ústavu mělo býti, odstraniti nebo zmírniti opozdilost naši v samostatném podnikatelství vyššího slohu, zejm. v oborech velko-průmyslu a velkoobchodu, jejíž příčinu výhradně nebo převážně spatřoval „ně v pouhém nedostatku

kapitálu, nýbrž spíše v nedostatku živě účinkujícího milieu . . . Jako jisté pohyby cvikem stávají se tak snadnými a běžnými, že se vykonávají takorba bezděčně, tak vsaje se do člověka jistý druh smýšlení a konání, že se stane „druhou přirozeností“. K tomu cíli nejhlavnějším prostředkem dle čl. II. odst. 3. stanov prohlášeno „mladým mužům národnosti české, kteří osvědčili již také prakticky kromobyčejnou schopnost v nějakém oboru výrobní techniky neb obchodu, podporou mravní i hmotnou usnadňovati pobyt ve vynikajících místech výrobních neb obchodních za tím účelem, aby se utužili v příslušné odborné technice a získali rozhledu i zvýšené schopnosti podnikatelské zaměstnáním v závodech zvláště pokročilých a bezprostředním vnímáním života a ruchu důležitých prostředí výrobních a obchodních, tak aby potom mohli získaných zkušeností ve vlasti své plodně zužitkovati.“

O tomto hlavním úkolu, „jenž ze všech nejprve tvořil jádro celého plánu“, byl předmětem prvních úvah o použití odkazu Karla Riegra v rodinném kruhu Dra Fr. L. Riegra a prvním věcným úkolem Riegrovy „českonárodní průmyslové akademie“⁴⁰⁾, jedině stanovy šíře se rozepisují (čl. XXV. až XXVIII.), předcházející dva body stanov — stopování národohospodářského stavu a rozvoje v lidu českém, zjišťování jeho nedostatkův a mezer a evidence všelikých českých talentů v oboru výrobní techniky a obchodu doma i za hranicemi — nejsou samy o sobě účelem, nýbrž v podstatě jen dílem přípravou, dílem pak důsledkem působnosti dle bodu 3. a s ním ve spojitosti: ústav má — a sice součin-

ností svých členů, každého v jeho vlastním oboru a místě, bez nákladného aparátu výkonného — zjišťovati, kde jsou jaké nedostatky a mezery v dočasném českém stavu národohospodářském, a s druhé strany má udržovati v patrnosti české talentované lidi, aby znaje konkrétní české potřeby národohospodářské znal i způsobilé lidi, kteří by jim ne-li hned, tedy po náležitě přípravě technické a podnikatelské mohli odpomoci, a aby tyto lidi mohl pak přiváděti na místa, kde by své schopnosti mohli nejlépe zdokonaliti nebo již přímo je uplatniti, má zkrátka pravého muže vyhledati, je-li potřebí — a to bude asi pravidlem — v přiměřeném podnikatelském ovzduší vychovati a pak na pravé místo postavit.

V odst. 1. čl. II. stanov určeno arci též, že ústav má „mravní váhou svého hlasu působiti k podpoře a utužení hospodářských ctností v lidu českém vůbec“ a v Obzoru národohospodářském i v přednášce své ve Svazu absolventů obchodních akademií Bráf podotkl i, že „má býti také lidu našemu tak říkajíc národohospodářským svědomím“,⁴¹⁾ ale tímto rčením rozuměl právě Bráf uvědomění si mezer našeho vývoje národohospodářského a oněmi cnotmi především hospodářskou podnikavost, energii a samozodpovědnost, — pro jiný výklad nenajde se ve stanovách ani v jednacím řádě opory nebo rozvedení tohoto předpisu, ač by právě zde přesná úprava, v kterých případech a jakým způsobem v zájmu hospodářské morálky zakročovati, jak zde postupovati a pod., byla žádoucí.

Právě účel stipendijní jest to pak — dle Bráfova článku v Čechische Revue, tedy také pro mimo-

českou veřejnost určeného — pro nějž byl nový ústav zřízen jako národně český a nikoli pro všechny příslušníky zemské bez rozdílu národnosti: „Kdyby Němci v zemi pocitovali i jen sebe menší potřebu po zřízení něčeho takového, byli by to již dávno v nějaké formě zřídili. Avšak oni mají přiměřená prostřední doma, posílají kromě toho své syny i do závodů cizozemských. Oni právě takového ústavu naprosto nepotřebují, oni nařikají nyní na zcela jinou jednostrannost svého sociálního vývoje v zemi, totiž na to, že počet uchazečův o veřejné úřady u nich zůstává za potřebou, t. j. za poměrem číslíce obyvatelstva“.⁴²⁾

Úkol tento zaujímal také v prvotní osnově stanov mezi pěti hlavními směry působnosti Národohospodářského ústavu i s hlediska jakési statutární architektiky místo centrální: jsou-li první dva směry činnosti jaksi přípravou ke stěžejnímu technicko-podnikatelskému úkolu ústavu, následuje po tomto bodu sestup přes vypisování cen ryze technických až k poměrně nejnižší — s hlediska ústavu — hodnocenému úkolu spolupůsobení hospodářskopolitického.⁴³⁾

„Těžisku činnosti“ ústavu, akci stipendijní, připůsobena jest dále i celá organizace Národohospodářského ústavu. Není „sice výslovně řečeno, že místa, kam se mají mladé takové talenty vysílati, musí býti místa v cizině, ale budou asi především vysílány do míst zahraničních,⁴⁴⁾ a proto již při výběru prvních řádných členů Národohospodářského ústavu „záleželo nesmírně na volbě lidí, kteří mají osobní a obchodní styky se západem evropským a

Amerikou, kde přece jen nejvíc lze pochytit z pokroků techniky a podnikatelského ducha“.⁴⁵⁾

Avšak nejen to, mravní nebo i hmotné podpory na cesty zde naprosto neznamenají podpory na pouhé „cestování“, lichou turistiku s rázem více méně „krasodušným“, nýbrž jde o pobyt ve vynikajících místech výrobních a obchodních a z a m ě s t n á n í v závodech zvláště pokročilých, a k tomu „nedostačí pouze znalost poměrův a dobrá vůle, nýbrž potřebí vlivných orgánů pomocných a zprostředkovacích“.⁴⁶⁾ Ovšem je k tomu cíli dovolen ústavu styk i s diplomatickými a komerčními zástupci říše v cizině (čl. III. stanov), ale — a toť nejdůležitější a nejzajímavější — zřízen výhradně k tomu v čl. VIII. stanov zvláštní orgán zahraničních členů čestných, z osobností zvláště vynikajících, pokud možno hlavně z povolání výrobních a obchodních, které požívají náležité vážnosti a vlivu a „s čestným svým členstvím přijmou povinnost mravní podpory osob ústavem jim doporučených, tedy patronáží v tom směru, aby doporučeným ústavu usnadnili dosažení cíle v odst. 3. čl. II. naznačeného.“ Čestné členství má tedy tvořiti nutnou organickou součást ústavu, získati čestné členy mělo býti jedním z jeho nejdůležitějších úkolů počátečných.

Právě pak „aby toto čestné členství bylo obdařeno jistou vážností, musel Národohospodářský ústav obdržeti „nimbus veřejného ústavu po způsobu učeneckých akademií“, a „v tom leží převážně příčina přičlenění ústavu k České akademii, protože tím zároveň jeví se dáno vše, co v tom směru je dosažitelné, lesk císařského jména v názvu ústavu,

protektorát člena císařského domu, k čemuž přistupuje ještě požadavek, aby každá volba čestného člena podléhala Nejvyššímu schválení⁴⁷⁾ Ovšem, dosíci přiměřené sítě skutečně vynikajících a vlivných členů čestných je „v nejlepším případě úlohou mnoha let“ a tak nezbude než pravděpodobně nadlouho užiti zprostředkovací činnosti rakousko-uherských konsulátů⁴⁸⁾

Protože konečně úkol stipendistů nebude pohodlný a sotva bude dosti takových uchazečů, kteří by se mohli do ciziny vypraviti na vlastní groš, bude povětšinou třeba dáti jim kromě pomoci mravní spolu pomoc hmotnou a na tyto podpory cestovní bude „daleko převážnou částí“ obracen výnos základního jmění Národohospodářského ústavu.⁴⁹⁾

Vypsáním stipendií zahájil Národohospodářský ústav posléze také svoji činnost k podnětu Hlávkovu ještě před císařským potvrzením presidia a před formálním ustavením se a na stipendijní akci se výhradně obmezoval po celé téměř první pětiletí svého trvání za života Bráfova.

Všem osobám Bráfovi jen poněkud blízkým je známo, jak trpce pociťoval všechny snahy, jež byly po jeho názoru s to, aby Národohospodářský ústav svedly co do úkolů i rázu v dráhy, intencím jeho i Hlávkovým se přičící.

Vedle vysílání mladých českých talentů především do zahraničních středisk technického pokroku a podnikatelské iniciativy druhým nejčelnějším úkolem, jež zakladatelé vytkli Národohospodářskému ústavu a pro nějž měly v další řadě býti věnovány hmotné jeho prostředky, jest „vypiso-

vati veřejné soutěže na řešení problémů pro výrobní techniku některého oboru zvláště závažných“ (bod 4. čl. II. stanov). Zmiňují-li se o tomto bodu poměrně málo publikace Bráfovy, věnoval Bráf tím více místa přesnému upravení jeho formálního provádění v „jednací řadě“ Národohospodářského ústavu a přičinil se později o získání zvláštní nadace k těmto účelům fondem Wiehlovým.⁵⁰⁾

Nebývá také dost jasno o oborech hospodářského života, jichž povznesení měla činnost Národohospodářského ústavu v nejpřednější řadě býti věnována.

Jako první osnova Dra Frant. Lad. Riegra zamýšlela podporovati hospodářský pokrok českého národa „hlavně na poli průmyslovém a obchodním“, ústav měl se výslovně nazývati „Česko-národní akademie průmyslová Karla Riegra v Praze“ a depositum pro něj u Zemské banky království Českého r. 1899 Riegreem zřízené znělo na „Ústav pro zvelebení českého průmyslu“, tak ani v jediném z časopiseckých a j. výkladů Bráfových o potřebě založení podobného ústavu a o jeho úkolech není zvláštní zmínky o zemědělství. Šloť právě o to, abychom ve velkoprůmyslu a velkooobchodu doháněli poměrnou svojí opozdilost, právě vznikem nových závodů velkoprůmyslových a obchodních měli býti českému území a české národnosti zachováni ti jeho příslušníci, jimž nebylo s to v dostatečném počtu zabezpečiti zaměstnání a výdělek zemědělství. Teprve v poslední vůli Dra Frant. Lad. Riegra, zemřelého r. 1903, mluví se o podporách a stipendiích „ku zvelebení průmyslu a rolnictví českého a podniků českých toho druhu“.

a při pozdějším sdělování stanov nemohli se také Bratři ani Hlávka uzavíratí poznání, že také naše zemědělství potřebuje jak technického povznesení, tak i podnikatelské iniciativy, zejm. co do celého technickoekonomického procesu, pro nějž právě nedlouho před tím se šířilo označení industrialisace a kommercialisace zemědělství. Převážně průmyslově pokrokový ráz nového ústavu došel však nicméně přece výrazu v tom, že v čl. I. stanov zemědělství zařaděno význačně teprv za průmysl a že z prvních 17 členů Českou akademií zvolených a císařem potvrzených byl jediný zemědělec a ze všech prvních 40 řádných členů zemědělci pouze 4, kterýžto nepoměr teprv pozdějšími volbami, zejm. členů dopisujících, byl vyrovnán.

Také v průmyslu nemá však péče Národohospodářského ústavu zahrnovati veškeré jeho velikostní kategorie. Dle celé, řekli bychom, literární přede hry k Národohospodářskému ústavu i dle znění jeho stanov, v nichž mluví se vždy ne pouze o pěstění technického pokroku o sobě, nýbrž ve spojení s výchovnými prostředky pro „vyšší úkoly samostatného podnikání“;⁵¹⁾ nejde při úkolech Národohospodářského ústavu o nový českonárodní orgán pro t. zv. maloživnostenskou politiku, pokud se jí rozumí pouhá záchrana drobných existencí živnostenských. To jest úkolem jiných organizací, o něj pečuje stát, země, obchodní komory a pod., i vlastní svépomoc živnostnictva. I podpora Národohospodářského ústavu bude však na místě, kdykoli půjde o to, aby technickým zdokonalením nebo jinou podporou v rámci stanov Národohospodářského ústavu nebo

jeho fondů bylo malému živnostníkovi umožněno povznést se znenáhla ze sféry malopodnikatelské k závodu střednímu a velkému, a zejm. synové řemeslníků a živnostníků budou slibnými účastníky akce stipendijní, může-li jim zkušenost za hranicemi nabytá posloužiti, aby převezmouce závody otcovské dovedli je k vyšším formám podnikatelským.

Posléze jest otázka, komu zřizovatelé Národohospodářského ústavu ukládali povinnost pracovati o plnění jeho úkolů a na kom tedy spočívá zodpovědnost, ne vždy za jeho výsledky — protože ty nezávisí výhradně na něm — nýbrž za jeho činnost?

Již dle osnovy Dra Fr. L. Riegra měl zamýšlený ústav býti zřízen v podobě českonárodní průmyslové akademie sestředěním vědeckých a praktických českých odborníků hospodářských v jeden sbor, táž myšlenka došla pak ve stanovách skutečně přijatých uskutečnění ještě dokonalejšího. Národohospodářský ústav je zřízen „dle způsobu učeneckých akademií“, a sice akademií skutečně pracovních, vědeckých či uměleckých, do něho měli býti povoláni „přední naši lidé z oboru průmyslu, techniky a obchodu, nejenom jako do Slavína živých“ — jakým jest asi Akademie francouzská — „nýbrž k práci“, podobně asi jako jsou vedle francouzské Akademie jako skutečné pracovní ústavy pro vědeckou neb uměleckou činnost čtyři další akademie, které s ní dohromady tvoří tak řečený „Institut“. ⁵²⁾

Ve shodě s akademickým rázem Národohospodářského ústavu mohou býti dle výslovného předpisu stanov (čl. VI.) řádnými členy zvoleni jen ti, kteří kromě své opravdu vynikající odbornosti ve svém

odboru⁵³⁾ „mají spolu způsobilost, čas a ochotu oddati se povinností spojeným se správou Národohospodářského ústavu“, „oni zvláště jsou povinni účastniti se sborových sezení a porad odborů a komisí, přijímati zpravodajství o záležitostech, které jim v mezích své příslušnosti přikáže sborové sezení, představenstvo, odborová porada, komise nebo president“, a když by se některý řádný člen bez platné omluvy po celý rok ani sezení ústavu neúčastnil neb odpíral vyřízení záležitostí jemu přikázaných, může na jeho místo dle čl. XII. stanov zvolen býti jiný a on sám bude vřaděn mezi dopisující.⁵⁴⁾

„Konceptních sil, které by referáty a pod. pro členy pracovaly, ústav mítí nebude, jinak by mu nestačily prostředky jeho k účelům stanovami předepsaným“, napsal Bráf kategoricky ještě před zahájením činnosti Národohospodářského ústavu.⁵⁵⁾

V tom smyslu také dle § 46. jednacího řádu Národohospodářského ústavu protektorem schváleného kancelář Národohospodářského ústavu nikterak nebyla snad myšlena pro trvalé provádění vlastních úkolů ústavu, nýbrž vykonává toliko „veškerý práce účetní a obstarává podací protokol, výpravnou i spisovnu“, podobně jako je tomu v České akademii samé.

Jest tedy, ač nemá-li býti zvrácen akademický ráz ústavu a porušovány jeho stanovy i odvra-ceny jeho finanční prostředky od plnění nejzákladnějších jeho účelů, provádění úkolů Národohospodářskému ústavu jeho zakladateli a statutem své-

řených dobrovolně převzatou sice, avšak čestnou povinností jeho členů, především řádných a těch, kteří se řádnými státi chtějí. Kdežto tedy v našich zájmových veřejnoprávních zastupitelstvech hospodářských — v zemědělských radách a obchodních komorách, v jednotách gremiálních a společenstevních — a většinou i v odborných spolcích průmyslnických břímě agendy spočívá téměř výhradně na právnicky a národohospodářsky vzdělaném úřednictvu, takže voleným zástupcům zbývá zpravidla jen dáti souhlas, doplnění nebo snad tu a tam podnět a směr k činnosti aparátu úřednického, má se naopak činnost Národohospodářského ústavu opíratí o práci členstva — stejně jako byly původně myšleny komory, mají elaboráty Národohospodářského ústavu vycházeti z plenárních schůzí, z referátů, kolegiálního rokování a usnášení se členstva, ne z práce úřednické.

Není ovšem divu, že právě v národě českém tato bezvýjimečná součinnost členstva pro vykonávání jeho úkolů, zakladateli Národohospodářského ústavu předpokládaná, setkává se s obtížemi. Na poměrně skrovný počet předáků našeho života hospodářského, zvl. průmyslového a obchodního, připadá poměrně značný počet správních funkcí v bankách, pojišťovnách, spořitelnách, záložnách, akciových podnicích průmyslových a hornických, funkcí v obchodních komorách, gremiích a společenstvech, v ústředních a zemských sborech poradních, v obecních a okresních zastupitelstvech, ve stranách politických. Vykonávati tyto funkce bývá zpravidla ve hmotném prospěchu jich členů, buď přímo (u míst

honorovaných), buď nepřímo vlivem, jež v obchodní komoře, společenstvu, obci atd. lze vykonávati na zájmy svého odboru nebo místa nebo své třídy společenské (dodávky, dopravní sazby, vliv na obchodní smlouvy a cla, na jmenování laických soudců, bankovních censorů, udílení koncesí a pod.).

Národohospodářský ústav se dosud v celku varoval voliti za členy osoby jinými funkcemi našeho hospodářského a politického života přetížené — zásadně bylo odmítáno připouštěti určité osoby jako zástupce určitých korporací, odvětví nebo krajů — a je skutečnou jeho zásluhou, že jaksi objevil a k veřejné činnosti připoutal řadu vynikajících praktiků, širší veřejnosti naší dosud neznámých a činností svou v ústavě přímo skvěle se osvědčujících. Nehledě k tomu však, že vždycky zbývá ještě závada péče o vlastní, zpravidla teprv se rozvíjející závod, praktický cíl, povznesení české podnikavosti a vůbec „zvelebování národohospodářské činnosti lidu českého ve směrech praktických“ vyžaduje u členstva zvláštních kvalit mravních. Nejen že Národohospodářský ústav svými stanovami vědomě jest vyloučen z pravidelného vlivu na hospodářskou politiku státu i země a tím i z přímých i nepřímých osobních i třídních výhod, jež tento vliv zjednává členům jiných korporací, členům jeho se naopak přímo ještě ukládá, aby působili záměrně k výchově nových podnikatelů a tedy po případě i budoucích konkurentů. Svědčí o vzácném smyslu pro národní potřebu povznesení hospodářské podnikavosti, že tyto psychologicky pochopitelné konkurenční ohledy dosud na-prosto v členstvu se neprojevíly.⁵⁶⁾

Zakladatelé Národohospodářského ústavu právem byli si vědomi — a byli také hrdi tímto vědomím — že povstává v něm ústav ve svém způsobu dosud jediný — jediný svým úkolem, jediný svým ústrojím a jediný i onou měrou hospodářské nezištnosti, osobní pracovitosti i národní obětavosti, jaké spolupůsobení v něm vyžaduje — a že výsledky jeho budou, abychom na konec mluvili zase slovy jeho duševního původce, „záviseti na tom, najde-li dost mužů, jejichž rozhled, znalost a schopnost bude na stejné výši s velikým chtěním, vroucí oddaností a nezištnou prací“⁵⁷⁾ nebo jak se později vyslovil, že „prověsti průkaz výkonnosti nového ústavu ve smyslu našich nadějí, ve smyslu vážných potřeb a očekávání našeho národa, to bude nyní úkolem oněch mužů, kteří se cti titulu členského převzali i vážné povinnosti“⁵⁸⁾.